

Yeni Enerji Oyunu: Hazır Mıyız?

Mehmet Öğütçü

6

Küresel ölçekte değişen enerji oyununda Türkiye'nin avantajlı bir konum elde etmesi için bazı adımları vakit geçirmeden atması gerekiyor

Hiç kuşkusuz, enerji olmadan çarklar dönmüyor. Eksikliği ya da azlığı, fiyatının iniş çıkışı, sübvansiyonunun kısılması iktidarlara devirebiliyor. Enerji kaynakları üzerindeki rekabet, sınır ihtilafları, boru hattı güzergahları ve münhasır ekonomik bölgelere giriş-çıkış, komşular ile sıcak çatışmalara ya da jeopolitik gerilimlere yol açabiliyor. Enerjinin “yumuşak karın” olduğu ülkelerin ekonomi, dış politika, güvenlik ve yatırım kararları birbirinden bağımsız alınamıyor.

Enerji sektöründe eskiden 15-20 yıllık zaman dilimine yayılabilen köklü dönüşümler günümüzde birkaç yıla sığabiliyor. Kaya gazı devrimi küresel oyunu alt üst etti. İçinde bulunduğumuz dönemde yaşananlar aslında hem yeni enerji kaynakları, teknolojik buluşlar, finansal akımlar, hem de jeopolitik gerilimler bakımından yeni bir enerji çağının tam ortasında olduğumuzu gösteriyor.

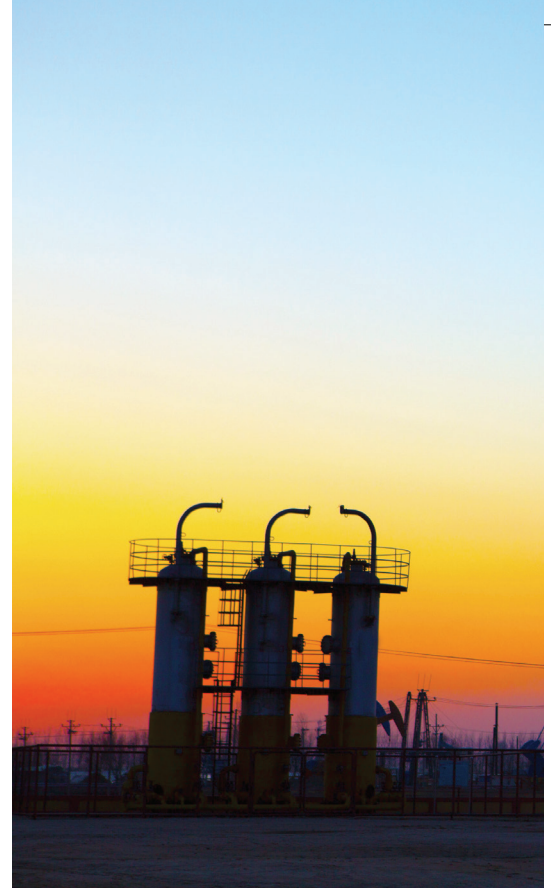
Günümüzde enerjinin arz ve talep cephesinde zaman zaman yer değiştirmekle, hatta yaptırımlar yoluyla bazen oyun dışına itilmekle birlikte, ABD, Çin, Rusya, Avrupa Birliği (AB) ve OPEC gibi dev güçler enerji haritasının hâlâ değişmez oyuncularını. Yakın gelecekte onlara Avustralya, Brezilya ve Kanada gibi yeni güçlerin katılması bekleniyor.

Pekin'den yeni döndüm. Bu defa, dünyanın en büyük enerji tüketicisi ülkenin petrol şirketlerinin yöneticilerini ve stratejik enerji dengelerini doğru terazide tartmaya çalışan Ulusal Reform ve Kalkanma Komisyonu yetkililerini, ikmal güvenliği konularında geçmişe kıyasla daha rahatlamış gördüm.

Doğal gazda ikmal kaynaklarını (hem Rusya'dan Türkmenistan'a, Myanmar'dan Avustralya'ya uzanan geniş coğrafyadan ithalat, hem de ülke içinde kaya gazı, kömür gazı ve konvansiyonel üretimini arttırmak yoluyla) çeşitlendirmiş, elektrik üretiminde yenilenebilir enerji ve nükleer payını genişletiyorlar. Enerji verimliliği yükseliyor ve yurt dışında hemen her kıtada enerji yatırımı yapılıyor.

Dahası, arz patlaması ve OECD dünyasında talep düşmesi nedeniyle doğal gazda satıcıların değil alıcıların “hükümran” olacağı bir döneme giriliyor. Sadece Avustralya'da yapımı devam etmekte olan yedi LNG tesisi devreye girerse, önümüzdeki birkaç yıl içinde Rusya'dan AB ülkelerine yıllık gaz ihracatının yarısı kadar (80 milyar metreküp) bir LNG arzı devreye girecek ve Katar'ı en büyük LNG ihracatçısı tahtından indirecek. LNG fiyatları ile boru hattı gazının fiyatları arasındaki makas da giderek kapanıyor.

Rusya, küresel gaz dinamiklerini yeterince doğru okuyamadı ve karşı politika geliştirmede de hızlı hareket edemiyor. Hem yüksek fiyat, gaz ihracını politik araç kullanma alışkanlığı ve yaptırımlar nedeniyle AB ülkelerindeki pazar payını kaybetme riski altında, hem de Gazprom ülke içinde bağımsız gaz üreticileri ve Rosneft ile yoğun bir rekabet yaşamak zorunda.

Çin ile imzalamış olduğu 400 milyar dolarlık mega anlaşma yaklaşık 70 milyar metreküplük yeni bir pazar yaratacak gibi görünüyor ama bunun uygulanması en az sekiz ila 10 yıla yayılacak gibi. Zira hem altyapı hazır değil, hem de fiyat pürüzü tam giderilemedi. Yani “AB pazarı olmazsa, ben de talebin güçlü olduğu Asya'ya yönelirim” tehdidinin gerçeğe dönüştürülmesi biraz vakit alacak.

AB'nin hem kendi doğal gaz üretimi azaldı, hem de talep ve enerji çizgide ya da düşme temayülünde. Kuzey Afrika ve Körfez'deki güvenlik riskleri bu bölgelerden arzı belirsiz hale getiriyor. Almanya'nın başı çektiği yenilenebilir kaynaklara dayalı “enerjiwende” stratejisi, adeta diğer AB ülkelerine de empoze edilmeye çalışılıyor.

Azalan talep ve yeni teknolojiler sayesinde verimlilik artışı ve Paris'te Kasım ayındaki iklim zirvesi ışığında karbondioksit salınımlarının azaltılması çabaları da hız kazanıyor. Nükleer gitgide devre dışı bırakılıyor. Tüm AB ülkeleri iç pazarda birbirine boru hatları ve elektrik iletim hatları ile bağlanıyor.

Bakü'nün doğusunda birkaç uluslararası şirket dışında, Batı'nın pek esamesi okunmuyor. Orta Asya, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra uzun yıllar boyunca Rusya'nın arka bahçesi idi. Ama artık, Çin artan ölçüde Orta Asya'nın baskın oyuncusu haline geliyor. Pekin yönetimi, özellikle antik “İpek Yolu”nu canlandırarak Orta Asya üzerinden, Avrupa'ya yeni bir ekonomik/enerji koridoru yaratıyor.

Azerbaycan, Rusya ile taktik işbirliğini sürdürse de enerji kaynakları ile Batı'ya eklemelendi. Güney Gaz Koridoru'nun kilit ülkesi Azerbaycan, Şah Deniz 2 gazının üretime

başlamasıyla, petrolde Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ile yarattığı ayrıcalıklı konumu doğal gazda da sürdürecektir. 2020'lerin ortasına kadar ilave 15 milyar metreküp daha doğal gaz ihraç edebilecek kapasiteye ulaşacak.

İran'a yönelik yaptırımların kalkması zamana yayılacak. Kalktığında da dünya enerji piyasalarına hemen olmasa da 5-10 yıl zarfında ciddi bir oyun değiştirici olarak İran'ın katıldığını göreceğiz. Petrol ve gaz üretiminin artması, zaten arz fazlası yüzünden fiyatların aşağıya çekildiği uluslararası piyasalara pek olumlu yansıma sağlamayacak. İran'ın 35-40 milyar metreküplük ilave gaz ihraç kapasitesini İran-Pakistan-Hindistan hattı, Türkiye ve Umman gibi muhtemel müşterilerin yanı sıra içerideki yoğun talebe tahsis etmesi mümkün.

2023'e kadar (mevcut görünümde pek gerçekçi olmasa da) dünyanın en büyük ilk 10 ekonomisi arasına girmeyi hedefleyen, nüfusu genç, orta sınıfı palazlanan, kentsel dönüşümü hızlandırılan ve enerji talebi dünya ortalamasının üzerinde seyreden bir ülkenin, gelecek arz güvenliğini garantiye alması sadece bir enerji politikası değildir. Tam anlamıyla yaşamsal bir ulusal güvenlik meselesidir. Ve enerjiye bu gözle bakılmalıdır.

Enerji piyasası uçsuz bucaksız bir deniz. İster üretim, ister ticari, ister yatırımcı tarafında yer alın, enerji piyasasında, hele ki Türkiye gibi enerjinin her sahasında potansiyel sahibi bir ülkede, yeni girişimcilere ve yatırımcılara her zaman yer var.

Önümüzdeki 10 yıl içinde Türkiye'de 20 milyar dolarlık yeni yatırım yapılması gere-

kiyor. Nükleerden doğal gaz depolama tesislerine ve santrallerin yenilenmesine, boru hatlarından enerji verimliliğine uzanan projelere, kimisi sıfırdan kimisi ise mevcut tesislerin yenilenmesi ve genişletilmesi için bu yatırımlar yapılacak. Lakin, Türkiye'deki hane halkı tasarruf oranı ve yerel sermaye ne yazık ki büyüme rakamlarının oldukça altında kalıyor. Yani yerel yatırım ve finansman kaynakları sınırlı.

13 yıl önce özel sektörün enerji ekonomisindeki payı yüzde 34'lerdeydi, şimdi neredeyse kamunun payı o kadar. Özel sektör giderek baskın bir rol oynuyor. Hedef, yüzde 75 paya kadar çıkmak. Yani roller tamamen yer değiştirdi.

Enerjinin bu stratejik vechesi nedeniyle siyasi iradenin en yüksek düzeyde yeni enerji vizyonuna ve onun uygulanma mekanizmalarına sahip çıkması, gerekli kapasiteleri yaratması, etkin icraya gereken desteği ve kaynakları tahsis etmesi elzem.

Bu çerçevede, şu yedi alana yoğunlaşmanın önemli olduğunu düşünüyorum:

1- Entegre bir enerji yönetim anlayışını benimseyerek enerji, çevre, vergi, rekabet, yatırım, ticaret ve dış politika/güvenlik boyutları etkin şekilde hükümet ve iş kararlarına katılmalı. Enerjinin yerel değil küresel bir stratejik meta olduğu gerçeği her zaman akılda tutulmalıdır.

2- Ülke içinde talep yönetimi için enerji verimliliğini artıracak, enerji yoğun sanayilerden uzak duracak (hatta bunları süratle enerji zengini bölge ülkelerine kaydırarak)

ve katma değeri yüksek "smart" teknoloji ve sektörlerle yönelecek, ülkenin değişik bölgelerindeki özgün yerel enerji kaynaklarını harekete geçirecek bir yaklaşım benimsenmeli.

3- Petrol, doğal gaz ve kömürde ülke içi üretimi daha da artıracak, ulusal-uluslararası şirketleri yatırıma cezbedecek elverişli politikaların sürekli gözden geçirilmesi, bu arada üretimin nispeten daha ucuz olduğu çevre ülkelerde siyasi bağlantıları da kullanarak ve saha/tesis alınarak ortak üretim imkanlarının araştırılması, ülke ihtiyacının en az yüzde 50'sinin çevremizdeki kontrol edebileceğimiz ortak üretimden karşılanması hedeflenmelidir.

4- Bölgesel enerji merkezi olmanın sadece ülkenin dört bir tarafını boru hatları ağı ile döşemekten geçmediğinin bilinci içinde fiziki altyapının yanı sıra fiyat liberalizasyonu, enerjideki ağır vergi yükünün hafifletilmesi, uluslararası iyi uygulamalar ışığında gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılmalı, üretici ve tüketici ülkelerde güveni zedelemeyecek "yumuşak güç" dış politikasına dönülmelidir.

5- Temiz/yeşil ekonomiye geçiş sürecinde en azından rüzgar, jeotermal ve güneş enerjisinde teknoloji üreten öncü ülkelerden birisi haline gelmek amaç olarak benimsenmeli, sübvansiyonsuz üretim temel hedef olacaktır.

6- Enerji sektörünün sağlıklı bir şekilde işlemesi için türev piyasa işlemleri Borsa İstanbul çatısı altında yapılmalı, elektrik ve doğal gaz piyasalarının organize bir spot ve türev piyasaya kavuşması sağlanmalı ve zamanla elektrik, gaz, kömür ve petrolde bölgesel enerji piyasası İstanbul'da kurulmalıdır.

7- Halihazırdaki tüm yerel enerji şirketlerini bütünleştirecek bile, bu büyüklük Batı'nın orta ölçekli bir enerji şirketi bile etmiyor. Bu nedenle, kamu-özel sektör ortaklığı ile dünya enerjisindeki konumumuza yaraşan ve uluslararası rekabet koşullarına göre faaliyet gösteren yeni enerji şampiyonları yaratılmasına yönelinmesi ve asgari 25 milyar dolarlık bir Türk enerji fonu yaratılması için ilk adımların atılması gerekiyor.

Tüm bunlar tabii ki tepeden inme, dayatmacı bir anlayışla değil, sadece istikamet duygusu verecek, dünya ve karşılaştırmalı üstünlüklerimizle enerji ekonomimizi ve jeopolitiğimizi uyumlu kılacak bir vizyon ile gerçekleştirilebilir.

Böylece, hem enerjideki küresel 'müesses nizam'ın yönetim kuruluna girebilmek, hem daha elverişli uluslararası rekabet gücü kazanabilmek, hem de geleceğe dönük enerji gereksinimlerimizi teminat altına alabilmek mümkün olabilir. **7**